

Damir Agičić analizira *Svečanosti u povodu otvorenja Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu* (283-293). Na osnovi suvremenoga tiska i relevantne literature detaljno prikazuje svečanost otvorenja Sveučilišta uz nazočnost velikoga broja uglednih gostiju, predstavnika akademskih i znanstvenih ustanova iz raznih dijelova Habsburške Monarhije, Njemačke (sudjelovao je prodekan Sveučilišta u Berlinu) i drugih slavenskih zemalja, ali bez predstavnika Sveučilišta u Beču.

Posljednja cjelina posvećena je književnome djelovanju Ivana Mažuranića i donosi dva rada. U prvome od njih naslovljenom *Prirodno pravo u Smrti Smail-age Čengića: Mažuranićev 'fuit tyrannus'* (295-311) Marina Protrka Štimatec u komparativnome diskursu analizira Mažuranićev spjev koji je odavna dobio status kanonskoga djela hrvatske književnosti i neke njegove političke spise iz 1848. godine te razlaže Mažuranićeva shvaćanja o prirodnome pravu iznesena u njima. Cilj joj je istražiti "kako trajni književni interes Ivana Mažuranića za teme prava na samoodređenje, strategije i naslijeđe Francuske revolucije korespondira s njegovim političkim i pravnim djelovanjem" (str. 298). Autorica u Mažuranićevu književnom djelu navedene teme analizira kroz opreku despotskoga vladara i tiranina Smail-age i idealizirane, bezimene čete kao nedefiniranoga izvršitelja Božje pravde "ili kao iskaz hegelijanski zamišljene povijesti koja se kreće u napredovanju u svijesti o slobodi" (str. 304). Mažuranićev spjev autorica interpretira kao "alegoriju silništva" i kao "univerzalan i istodobno politički angažiran tekst, koji korespondira s autorovim publicističkim tekstovima i osobnim javnim angažmanom" (str. 308). U posljednjemu tekstu u Zborniku naslovljenome *Odjeci poljskoga mesijanizma u hrvatskom ilirizmu: Ivan Mažuranić* (313-329) Tea Rogić Musa prikazuje hrvatsko-poljske književne veze tridesetih godina 19. stoljeća, Mažuranićeve prijevode ulomaka iz djela *Knjige poljskoga naroda i poljskoga hodočašća* Adama Mickiewicza objavljene u *Danici ilirskoj* i utvrđuje snažan utjecaj poljskoga pjesnika na Mažuranićevu brošuru *Hèrvati Mađarom* iz

1848. godine. U završnome dijelu rada autorica istražuje utjecaj poljskoga mesijanizma (filozofsko-kulturnoga smjera koji se temeljio na uvjerenju da neslobodan i raseljen poljski narod podnosi kaznu za spas drugih naroda, ali i da će zahvaljujući vlastitoj duhovnoj snazi uspjeti u borbi za obnovom poljske države), konkretno varijante formulirane u spomenutome Mickiewiczzevu političkom spisu, na cjelokupno Mažuranićevo djelovanje u sklopu hrvatskoga preporodnog pokreta.

Svi radovi imaju sažetak i ključne riječi na hrvatskome i engleskome jeziku te popis korištene literature (i izvora), što uvelike pridonosi njihovoj preglednosti i informativnosti. Na taj način mogu vrlo korisno poslužiti i kao polazište za buduća istraživanja. Na kraju knjige tiskane su kratke biografije autora pojedinih priloga u Zborniku te Kazalo imena.

Knjiga *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme* iz različitih znanstvenih perspektiva analizira raznovrsne aspekte Mažuranićeva kompleksnoga javnog djelovanja, donosi nove interpretacije, otvara nova istraživačka pitanja i pruža poticaje za daljnja istraživanja. Iako je pisana u skladu sa znanstvenim standardima koji su uobičajeni u pravnoj, povijesnoj i književnopovijesnoj znanosti, nije namijenjena samo znanstvenicima i studentima različitih društvenih i humanističkih disciplina. Donosi obilje zanimljivih i slabije poznatih informacija o Mažuranićevu djelovanju na političkome i kulturnome polju te će zbog toga biti zanimljiva i široj javnosti zainteresiranoj za nacionalnu povijest.

Vlasta Švoger

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru sv. 61 (2019), 543 stranica

Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru izdao je u 2019. godini novi broj svojega časopisa *Radovi*. Uz tekst *In memoriam* na samome

početku ovaj broj donosi sveukupno petnaest znanstvenih radova od čega je trinaest izvornih znanstvenih članaka, dva pregledna rada te jedno prethodno priopćenje kronološki obuhvativši razdoblje od antike do suvremene doba. Završni dio sadržava standardnu rubriku *Osvrti i prikazi* koja se sastoji od pet tekstova.

Kako je već napomenuto, ovaj broj otvara *In memoriam akademiku Franju Šanjeku* (1939.–2019.) (1-4) u čast istaknutoga hrvatskog crkvenog povjesničara preminuloga prošle godine. Tekst potpisuju Tado Oršolić i Branka Grbavac. Cjelina znanstvenih radova započinje tekstem pod naslovom *Monumentalna nadgrobna arhitektura i reljefna skulptura rimske Enone (Aenona)* (5-46) dvoje autora Martine Dubolnić Glavan i Dražena Maršića. Bazirano najvećim dijelom na tipološko-komparativnoj metodi proučavanja muzejske građe i dokumentacije iz Arheološkoga muzeja Zadar i Muzeja ninskih starina, ovdje predstavljeno istraživanje donijelo je nove spoznaje o prihvaćanju rimskih kulturnih tekovina na prostoru Liburnije na primjeru funeralne prakse podizanja raskošnih objekata koji su služili kao posljednje počivalište pripadnicima društvenih elita. Boljemu razumijevanju cjelokupnoga teksta priloženi su brojni slikovni prilozi. Rad naslovljen *Pripadnici rimskih carskih ratnih mornarica u Saloni* (47-68) autora Ivana Matijevića obrađuje vojnu temu iz antičke povijesti istočnoga Jadrana. Temeljeći istraživanje na deset natpisa iz Salone, koji su pripadali aktivnim ili isluženim vojnicima podrijetlom s Apeninskoga poluotoka, autor proučava jačanje vojne posade u luci Salone čime ujedno ističe njezinu važnost, posebice u razdoblju kasnoga principata. Kao i prethodnome, i ovome su tekstu pridodane ilustracije. *Istraživanja na rtu Soline u Privlaci kod Zadra* (69-111) naslov je članka u kojemu Jure Šućur i Mate Mustać donose nove spoznaje vezane za prostor rta Soline u srednjemu vijeku. Naime, arheološka iskapanja poduzeta 2016. godine pokazala su kako su ranije tvrdnje da se na istraživanome prostoru nalazila crkva Sv. Kristofora netočne te utvrdila da je na tome mjestu zapravo bilo smješteno skladište soli. Temeljeći

istraživanje na novim nalazima, autori rada multidisciplinarnim su pristupom ubicirali crkvu Sv. Kristofora i pridonijeli spoznajama o promjeni krajolika spomenutoga prostora kroz prošlost. Još jednom temom sakralnih građevina u srednjemu vijeku bavi se Ana Mišković u radu *O matroneju katedrale u Zadru* (113-133). Kroz analizu bizantskih povijesnih izvora i tumačenjem dijelova obreda s istoga područja autorica je svojim istraživanjem poduprla starije teze o kasnoantičkoj dataciji galerija zadarske stolne crkve. Kao prilog radu donose se brojni tlocrti i presjeci više zadarskih crkava. Tri sljedeća teksta bave se raznim pitanjima mobilnosti u razdoblju srednjega vijeka. Anita Bartulović autorica je rada naslovljenoga *Integracija došljaka s Apeninskog poluotoka u zadarskoj komuni* (1365.–1374.) (135-177). Kroz analizu izvorne arhivske građe, prvenstveno spisa zadarskoga bilježnika Petra Perencana kao i sudskih spisa, u ovome se radu prati proces integracije talijanskih došljaka u Zadru s posebnim naglaskom na interakciji s domicilnim stanovništvom i pitanju jezične barijere. Na kraju rada priložen je detaljan popis došljaka s Apeninskoga poluotoka sa statusom *habitant* *Iadre* u promatranome razdoblju. Nove spoznaje o trgovačkim odnosima dviju istočnojadranskih komuna donosi članak *Ulcinjani u kreditnoj trgovini Dubrovnika u drugoj polovici XIV. stoljeća* (179-224) Marijana Premovića. Analizom izvorne arhivske građe iz Državnoga arhiva u Dubrovniku ovaj se rad kroz trgovačku aktivnost bavi i političkim odnosima dviju komuna, utjecajem zdravstvenih prilika na opseg trgovine i osvrće se na trgovačku karijeru pojedinaca unutar istaknutih trgovačkih krugova. Dobivenim rezultatima prikazan je trgovački intenzitet Ulcinjana i Dubrovčana kao rezultat gospodarskoga uspona Dubrovnika. Člankom Krešimira Kužića *Židovski hodočasnici na hrvatskoj obali Jadrana* (15.–16. st.) (225-257) završava blok radova fokusiranih na srednji vijek započinjući ujedno dio koji se odnosi na novovjekovnu tematiku. Proučavajući tekstove židovskih hodočasnika iz talijanskih zemalja na putu za *Erec Izrael*, autor je prikazao razne aspekte života samih hodočasnika

kao i njihovo doživljavanje istočnojadranske obale tijekom putovanja. Također, pozornost je posvećena i usporedbi spomenutih tekstova s istovjetnim zapisima koje su donosili kršćanski hodočasnici. Zdenko Dundović u tekstu *Popis stanovništva kopnenog dijela zadarskog okružja iz 1610. godine* (259-305) donosi analizu popisa stanovništva pronađenoga u knjižnici Biblioteca del Museo Correr u Veneciji. Uz samo detaljno predstavljanje ovoga iznimno važnoga i vrijednoga arhivskog pronalaska te njegovih značajki, u članku se spomenuti popis uspoređuje s dvije godine starijim koji je prije nekoliko desetljeća objavio povjesničar Roman Jelić, kao i još nekim drugim neobjavljenim popisima stanovništva. U drugome je dijelu rada kao prilog transkribiran čitav ovdje analizirani arhivski izvor. *Ubikacija utvrde Ribnica iz Putopisa Evlije Čelebija* (307-326), što je rad Šime Vrkića u kojemu se nastoji identificirati položaj jedne malene, ali u vrijeme Kandijskoga rata za šibenski kraj vrlo važne, utvrde. Vraćajući se nepresušnome izvoru za povijest hrvatskih zemalja 17. stoljeća – putopisu Evlije Čelebija, autor povezuje utvrdu Ribnica, koju je detaljno opisao spomenuti osmanski putopisac, s utvrdom Kaštel Andreis čiji se ostaci nalaze u blizini Šibenika. Ovim zaključcima omogućena je detaljnija rekonstrukcija osmanskoga napada na Morinjski zaljev 1660. godine, koji je do sada (zbog manjka suvremenih izvješća) bio slabo poznat. Grozdana Franov-Živković i Ivica Vigato potpisuju sljedeći članak naslovljen *Svakodnevni život Vlačića na otoku Pagu na osnovi zapisa iz glagoljskog kvaterana bratovštine sv. Jeronima / sv. Sakramenta i ostalih glagoljskih rukopisa* (327-360). Analizom djelomično sačuvane izvorne građe Bratovštine sv. Jeronima autori su detaljno rekonstruirali svakodnevni život ove malene glagoljaške župe tijekom 18. stoljeća. Tekst je popraćen priložima u obliku tablica i prijepisa pojedinih korištenih arhivskih dokumenata. Članak naslova *Trogirski plemići Michieli Vitturi – visoki časnici mletačkih prekomorskih kopnenih postrojbi u drugoj polovici 18. stoljeća* (361-405) također je napisalo dvoje autora – Lovorka Čoralić i Nikola Markulin. Na temelju izvorne arhivske građe iz

Državnoga arhiva u Zadru i Archivio di Stato di Venezia u radu se kroz vojne karijere trojice istaknutih članova obitelji Michieli Vitturi upozorava na promjene u organizacijskoj strukturi mletačke vojske pred kraj postojanja *Serenissime* te se donosi presjek strukture vojnih jedinica kojima su spomenuti članovi zapovijedali. Uz nekoliko grafikona tekstu su priloženi prijepisi članova pojedinih vojnih jedinica analiziranih u radu. U ovome broju već prisutan autor, Zdenko Dundović, još jednim svojim radom *Ekonomsko stanje Zadarskog kaptola uoči preustroja dalmatinskih biskupija početkom 19. st.* (407-436) zaključuje set tema iz ranonovovjekovne i uvodi ovu cjelinu članaka u tematiku moderne i suvremene povijesti. Analizirajući izvješće zadarskoga kapitularnog vikara i arhiđakona Ivana Jurovića iz 1815. godine, Dundović je rekonstruirao ekonomsko stanje Zadarske nadbiskupije nakon turbulentnoga razdoblja konca 18. i početka 19. stoljeća, a ovi vrlo vrijedni podaci ujedno su poslužili za razumijevanje odnosa staroga feudalnog uređenja crkvenoga poslovanja i novih privredno-financijskih planova austrijske vlade. Kao mnogi tekstovi ovoga broja *Radova* i ovaj je popraćen brojnim grafikonima i tabelarnim priložima. Posljednja tri rada cjeline bave se 20. stoljećem, koje započinje Vladimir Huzjan tekstom *O jednom trgu i dva spomenika – Ratnom spomeniku i Grguru Ninskom* (437-453). Prikazujući izmjenne spomenika na varaždinskome Franjevačkom trgu, autor objašnjava promjene duha vremena koje su se dogodile kao posljedica Prvoga svjetskog rata i radikalnih državno-političkih mijena u Varaždinu i Hrvatskoj u prvim desetljećima 20. stoljeća. Na kraju rada nalaze se prijepisi govora kojima je otkrivanje oba spomenika popraćeno, jedan iz 1915., a drugi iz 1931. godine. Međuratnim razdobljem bavi se Matko Globačnik u članku *Između časnog egzila i ostracizma. Unutarnje i vanjskopolitičke prilike u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca – kontekst odlaska Ante Pavelića u inozemstvo u siječnju 1929. godine* (455-490). Analizom onovremene periodike te primarne i sekundarne literature rad rasvjetljava djelovanje glavnih aktera hrvatske politike u dvadesetim godina-

ma prošloga stoljeća kao i utjecaj vanjskopoli-
tičkih čimbenika, čime se daje širi kontekst
razloga odlaska Ante Pavelića iz Države SHS.
Novim spoznajama iznesenima u radu prven-
stveno se pojašnjava razvoj Pavelićevih politi-
čkih koncepcija u usporedbi s ostalim onovre-
menim političkim pravcima u Hrvatskoj, što je
bitno utjecalo na njihov budući međuodnos.
Cjelina znanstvenih radova završava tekstem
Stipe Kljaića naslovljenim *Savić Marković Šte-
dimlija o podrijetlu srpskog komunizma i parti-
zanskog pokreta* (491-515). Prateći razvoj ideja
ovoga crnogorskog intelektualca s boravkom u
Zagrebu, autor je iznio analizu njegovih nega-
tivnih stavova i razmišljanja o Kraljevini SHS
te pokretima koji su izbili u prvi plan tijekom
Drugoga svjetskog rata, u prvome redu parti-
zanskom i četničkom. Na primjeru Štedimljini-
h razmišljanja ovaj rad rasvjetljava jedan
manje poznati segment iz hrvatskoga intelek-
tualnog djelovanja s nacionalističkim predzna-
kom tijekom Drugoga svjetskog rata.

Cjelinom *Osvrti i prikazi* (517-539) zaklju-
čuje se ovaj broj *Radova Zavoda za povijesne
znanosti HAZU-a u Zadru*. Izbor najnovijih
domaćih izdanja – tematski i u kronološkim
okvirima vrlo raznolikih i vrijednih za hrv-
vatsku historiografiju – prikazan je ovdje
kroz pet tekstova.

Filip Novosel

***Miscellanea Hadriatica et Mediterranea* 6
(2019), br. 1, 266 stranica**

U izdanju Odjela za povijest Sveučilišta u
Zadru godine 2019. izišao je novi broj časopisa
Miscellanea Hadriatica et Mediterranea.
Časopis broji ukupno šest svezaka, a prvo
izdanje doživio je 2013. godine. Radovi časopisa
većinom se bave temama hrvatske po-
vijesti promatranima iz kuta historiografije
i ostalih srodnih disciplina. Ovaj broj sadrži
uvodnu riječ urednice, četiri znanstvena
članka, jedan pregledni rad i četiri prikaza,

a sve to na hrvatskome i engleskome jeziku.
Časopis započinje redcima glavne ured-
nice Anamarije Kurilić, koja je uz nekoliko
uvodnih riječi napravila i kratak prikaz svih
radova (7-8). Potom slijedi prvi rad naziva
*Nova kontekstualizacija starog vrela – Ka-
siodorove Variae o kasnoantičkoj Istri* (9-34)
u kojemu Hrvoje Gračanin nanovo analizira
podatke iz zbirke *Različite poslanice (Vari-
ae epistulae)* italo-rimskoga aristokrata, vi-
sokoga ostrogotskog dužnosnika i učenjaka
Flavija Magna Aurelija Kasiodora Senatora.
Time je stvorena relevantna istraživačka
slika koja pridonosi boljemu razumijevanju
ekonomskoga stanja u kasnoantičkoj Istri
te stvara nove uvide za razumijevanje sred-
njovjekovnih prilika. Drugi članak opsežna
je studija Mladena Ančića pod naslovom
*Gradu kmeti ili iobagiones castri kao element
društvene strukture Hrvatskoga Kraljevstva*
(35-132). Autor nastoji rekonstruirati dijelove
socijalne organizacije srednjovjekovnoga
društva u Hrvatskome Kraljevstvu usmjeru-
jući pozornost na sloj profesionalnih ratnika
koji se u vrelima pojavljuju kao *iobagiones
castri*. Primjenjujući komparativnu metodu i
teorijske modele autor raščlanjuje određene
odredbe Vinodolskoga zakona i analizira ele-
mente društvenoga znanja kako ih prikazuje
diskurs različitih pisanih izvora pretežito 13.
stoljeća. Autor zaključuje kako raspravu o
ovoj temi treba osloboditi jednostavnih she-
ma i unaprijed postavljenih rješenja te pozor-
nost usmjeriti na interpretaciju malobrojnih
sačuvanih vrela. Stephan Karl Sander-Faes
autor je članka *Onkraj individualnog: in-
tektualci renesansne Dalmacije kao društve-
no-funkcionalna skupina* (133-136). U njemu
autor na temelju mnogobrojne građe Zadar-
skoga arhiva, mikrohistorijskim pristupom –
koristeći razlikovne elemente kao što su kla-
sa, obrazovanje i spol – prati složene mreže
odnosa pojedinaca i ustanova intelektualne
elite renesansne Dalmacije s naglaskom na
Zadru. Ovakvim uvidom u istraživačko po-
dručje kojim dominiraju gradske elite rene-
sansne Dalmacije autor konstatira kako je
Mletačka Republika dinamična sredina u